

vključijo. In tretja – nekateri starejši so mnenja, da je okoljsko prostovoljstvo manj družabno izpolnjujoče v primerjavi z npr. prostovoljstvom v šoli ali cerkvi. Te ovire je mogoče premostiti z izobraževanjem in uvajanjem prostovoljcev, obveščanjem in poudarjanjem družabne in medgeneracijske narave okoljskega prostovoljstva.

Številčne povojne generacije vstopajo v pozno življenjsko obdobje z boljšim zdravjem in z višjo izobrazbo ter finančnimi viri kot katerakoli prejšnja generacija. Hkrati z njihovim upokojevanjem pa se svet začne zavedati eksponentno rastočih okoljskih problemov. Upokojenci lahko ponudijo edinstvene rešitve okoljskih problemov in na ta način izboljšajo lastno socialno vključenost, fizično aktivnost in zdravje. Naloga raziskovalcev, strokovnih delavcev in politike pa je, da omogočijo vključevanje starejših v okoljsko prostovoljstvo s ponujanjem številnih možnosti, primernih za starejšo populacijo.

Dodatne informacije o okoljskem prostovoljstvu med starejšimi so vam na voljo v naslednjih člankih:

- Pillemer Karl, Fuller-Rowell Thomas. E., Reid M. C. in Wells Nancy M. (2010). Environmental volunteering and health outcomes over a twenty-year period. V: *The Gerontologist*, letnik 50, št. 5, str. 594–602.
- Pillemer Karl, Wagenet Linda P., Goldman Debra, Bushway Lori in Meador Rhoda H. (2010). Environmental volunteerism in later life: Benefits and barriers. V: *Generations*, letnik 33, št. 4, str. 58–63.
- Pillemer Karl in Wagenet Linda P. (2010). Taking action: Environmental volunteerism and civic engagement by older people. V: *Public Policy and Aging Report*, letnik 18, št. 1, str. 23–27.

Martina Starc

Age Platform Europe (2010). Evropska listina pravic in odgovornosti starejših, potrebnih dolgotrajne oskrbe in podpore. V: <http://www.age-platform.eu>

/images/stories/22204_AGE_charte_europeenne_SL_v2.pdf (sprejem 4. 2. 2010)

EVROPSKA LISTINA PRAVIC IN ODGOVORNOSTI STAREJŠIH, POTREBNIH DOLGOTRAJNE OSKRBE IN PODPORE

Po dvoletnem delu je 7. maja 2010 Evropsko Listino pravic in odgovornosti starejših, potrebnih dolgotrajne oskrbe in podpore potrdila Generalna skupščina AGE Platform Europe. V slednjo je združenih preko 150 organizacij z več kot 20 milijoni članov iz Evropske unije. Listina je prevedena v več jezikov Evropske unije, med njimi tudi v slovenščino. Koordinator projekta je bila AGE Platform Europe. Pri pripravi Listine so sodelovali partnerji iz držav članic Evropske unije; Grčija, Nizozemska, Zvezna republika Nemčija, Belgija, Francija, Italija, Slovenija, Združeno kraljestvo, Švedska in Češka republika s podporo evropskega programa DAPHNE III, katerega cilj je odvracati in preprečevati nasilje, usmerjeno v otroke, mladostnike in ženske, ter ščititi žrtve in rizične skupine. Pripravo listine je finančno podprla Evropska komisija.

Na samem začetku Listine, v preambuli, je zapisano, da je človekovo dostojanstvo nedotakljivo. Ne glede na starost in odvisnost se nikomur ne sme omejevati katere koli od neodtujljivih človekovih pravic. Evropska unija priznava tistim starejšim, za katere obstaja večja možnost odvisnosti od drugih, pravico do življenja v dostojanstvu in neodvisnosti ter do vključenosti v družbeno in kulturno življenje. Države članice Evropske unije morajo zakonsko urediti dostopnost teh pravic za starejše. V Evropi sta dva od treh, ki imajo več kot 80 let, ženski. Velika večina teh žensk je bolj krhkih in ranljivih in so zato še pogosteje izpostavljene zlorabam. Stroške, povezane z zdravjem in dolgotrajno oskrbo, s preventivnimi ukrepi in zgodnjim zdravljenjem, moramo jemati kot naložbo. Od te naložbe imajo korist vse starostne skupine.

Zdravje je vrednota, ki je zelo pomembna za vse starostne skupine.

Namen Listine je dopolniti in podpreti že obstoječe listine v državah Evropske unije. Listina želi opozoriti za vse večjo potrebo starajoče se družbe po dolgotrajni oskrbi in na pravice, povezane z dolgotrajno oskrbo. Poleg listine je izdan še priročnik, ki Listino razloži in dopolnjuje. Priročnik je sestavni del listine. V njem so navedeni primeri izkušenj in pobud partnerskih organizacij, ki so sodelovale pri pripravi Listine. Listina je razdeljena na 10 členov. Vsak člen opisuje določeno pravico.

Pravica do dostojanstva, telesnega in duševnega blagostanja, svobode in varnosti je pravica, ki jo morajo ohranjati tudi starejši, ki so potrebni pomoči in oskrbe drugih. Vsak človek, ne glede na starost, raso, barvo kože, narodnost ali družbeni izvor, finančna sredstva, prepričanje, spol ali spolno usmerjenost in stopnjo oskrbe in podpore, ima pravico do dostojanstva. Telesno blagostanje vključuje varstvo pred sleherno obliko telesne zlorabe. Duševno blagostanje vključuje varovanje psihičnega in čustvenega blagostanja in varovanje pred vsako obliko psihične ali čustvene zlorabe in trpinčenja. Varnost v tej pravici je opredeljena kot finančna in gmotna varnost. Pomemben poudarek je na varovanju pred zdravstveno in farmakološko zlorabo, ki vključuje varstvo pred vsako zdravstveno in farmacevtsko zlorabo, trpinčenjem in zanemarjanjem, prav tako tudi neustrezno, nepotrebno ali pretirano zdravljenje ter uporabo zdravil ali odrekanje zdravljenja.

Druga je pravica do samoodločanja. S staranjem je potrebno ohranjati pravico ljudi do sprejemanja lastnih odločitev in upoštevanja njihove volje. Vsak starejši ima pravico do samoodločanja, ki pa je omejena s telesnimi in duševnimi zmožnostmi posameznika. Vsak starejši ima pravico sodelovati o vseh postopkih sprejemanja odločitev, ki se nanašajo nanj. Prav tako ima pravico do vse podpore v postopkih, povezanih z lastnino in dohodkom, ki jih ne

zmore opraviti sam. Pri sprejemanju odločitev ima starejši človek pravico do podpore. V ta namen ima pravico imenovati skrbnika, ki ga zastopa in sprejema odločitve namesto njega. Skrbnik mora upoštevati navodila, ki jih starejši človek pripravi v času, ko je še sposoben sam odločati o zadevah, povezanih z njegovo oskrbo. Skrbnik je ta navodila dolžan izpeljati v imenu starejšega človeka.

Zasebnost je zelo pomemben del življenja vsakega posameznika. S starostjo se pogosto dogaja, da ljudje začnejo izgubljati svoj intimni prostor. Z namenom zagotavljanja zasebnosti v Listini najdemo tudi pravico do zasebnosti. Do starejših je potrebno ohranjati spoštljiv odnos in varovati njegov intimni prostor. Vsi tisti, ki so vključeni v podporo in nego, morajo skrbeti, da je za starejšemu človeku omogočen zasebni prostor. Oskrbovalci, ki skrbijo za starejše, morajo biti pri svojem delu diskretni in delati spodobno. Pomemben dejavnik zasebnosti je tudi pravica do zasebnega informiranja in komuniciranja. Vsak starejši ima pravico do zasebnega pisanja pisem po klasični in elektronski pošti, prav tako tudi v zasebnosti odgovarjati nanje. Posebno pozornost je potrebno nameniti osebnim podatkom, ki morajo biti zakonsko varovani, prav tako pa je pomembno, da se vse podatke o zdravstvenem stanju in zdravljenju starejšega človeka zaupa diskretno.

Potrebe vsakega človeka se skozi življenje spreminjajo. Nekateri imajo na stara leta več potreb po pomoči, drugi manj. V ta namen je potrebno zagotoviti kakovostno in prilagojeno oskrbo. Potrebe starejših ljudi se med seboj razlikujejo. Vsak starejši človek ima pravico do kakovostnih in dostopnih zdravstvenih storitev brez diskriminacije. Družinski člani in poklicni oskrbovalci starejših ljudi morajo imeti ustrezna znanja, ki jih sproti še nadgrajujejo. Starejši ljudje imajo pravico do ukrepov, s katerimi se preprečuje poslabšanje njihovega telesnega stanja ali pa se le-to izboljšuje. Pri zagotavljanju in nudenju

oskrbe starejšim sodeluje več posameznikov in ustanov. Starejši človek ima pravico pričakovati, da se bodo vsi, ki skrbijo za njegovo oskrbo, povezali in sodelovali pri izvajanju storitev, ki jih nudijo. V primeru namestitve v institucionalno varstvo ima starejši človek pravico do podatkov o svojih pravicah in obveznostih, med katerimi gre izpostaviti pravico do pogodbe, iz katere so razvidni stroški bivanja in pogoji, ki se jih mora posameznik držati.

Starejši ljudje potrebujejo več časa za razumevanje posameznih informacij. Pravica do informacije glede njihovih potreb, do nasveta in informiranega soglasja pripada vsem starejšim ljudem. Pravico imajo izvedeti, kakšno je njihovo zdravstveno stanje in kakšne so možnosti zdravljenja in oskrbe, prav tako pa imajo pravico odreči se informiranju. Pravijo imajo do informacij o vseh dostopnih priložnostih dejavnosti, o ukrepih socialnega varstva in o bivalnih možnostih. Vsak starejši človek se potem sam ali s pomočjo skrbnika odloči, kaj si lahko privošči in katerih dejavnosti se bo udeleževal. Starejšim ljudem se zagotavlja tudi pravni nasvet, ki mora biti podan z besedami, ki jih starejši razume. Pred podpisom sporazuma ali pogodbe o institucionalnem varstvu ima starejši človek pravico do popolne informacije in nasveta glede vsebine in možnosti za kasnejše dopolnjevanje pogodbe z obsegom in cenami.

S starostjo se socialna mreža posamezniku močno zmanjša. Čedalje več ostaja doma, malo se giblje zunaj doma in pogosto živi samotarsko življenje, predvsem zaradi s starostjo povezanih težav. Starejši imajo pravico do nepretrgane komunikacije, participacije v družbi in kulturnega udejstvovanja. Pravico imajo biti seznanjeni z vsemi možnostmi prostovoljnega sodelovanja v družbenem življenju v skladu s svojimi možnostmi, potrebami in interesi. Starejši imajo pravico do podpore, ki jo potrebujejo za komuniciranje. Pomemben poudarek je na upoštevanju komunikacijskih potreb posameznika. Vsak

starejši ima pravico do udejstvovanja v svojih interesnih dejavnostih. V primeru, da je gibalno oviran, ima pravico do pomoči pri obiskovanju interesnih dejavnosti. Starejši imajo pravico do uporabe novih tehnologij in do pomoči pri njihovi uporabi.

Naslednja pravica je pravica do svobode izražanja, misli in vesti: prepričanje, kultura in religija. Vsak starejši ima pravico do svoje vere in biti deležen verske ali duhovne oskrbe. Glede na njegovo kulturo, dediščino in verske vrednote ima vsakdo pravico do spoštovanja in strpnosti od drugih. Vsak ima pravico do svojega političnega prepričanja.

Pravica do paliativne oskrbe in podpore ter do spoštovanja in dostojanstva pri umiranju in v smrti. Vsak starejši ima pravico do ukrepov za zmanjševanje bolečin. Pri procesu umiranja ima pravico do profesionalnega in dostojanstvenega odnosa. Tisti, ki ga zdravijo, so dolžni spoštovati njegove želje in jih upoštevati, kolikor je to mogoče. Od zdravnikov in oskrbovalnega osebja sme pričakovati, da bodo v predsmrtno oskrbo vključili tudi svoje in druge zanj pomembne osebe, katerim bodo nudili podporo. Če katere osebe ne želi ob sebi, potem je treba njegovo željo spoštovati. Pravico ima povedati, v kakšnem obsegu si želi nadaljevanja zdravljenja, vključno z vsemi ukrepi za podaljšanje življenja. Če se ugotovi, da oseba ni več prisebna, je potrebno upoštevati navodila, ki jih je dala prej. Nihče nima pravice do odločitev, ki bi vodile v njeno smrt, izjemoma se to lahko stori, če to dopušča nacionalna zakonodaja.

Zadnja izmed pravic v Listini je pravica od zadoščenja. Starejši imajo pravico do pomoči, kadar koli so v položaju žrtve zlorabe ali trpinčenja. Poklicni oskrbovalci morajo biti izurjeni, da prepoznajo znamenja zlorab in trpinčenja in se nanje ustrezno odzovejo. Pravica starejših je, da so obveščeni o možnostih sporočanja zlorab in da brez strahu prijavljajo zlorabe. V primeru zlorabe ali trpinčenja imajo starejši pravico do

zdravljenja, s pomočjo katerega si popolnoma opomorejo. Na voljo mora biti dovolj časa, saj starejši za okrevanje potrebujejo več časa.

Poleg navedenih pravic starejših je potrebno poudariti tudi njihove odgovornosti. Starejši morajo upoštevati pravice in potrebe ljudi okrog sebe. Prav tako morajo biti pozorni na pravice oskrbovalcev in osebja, ki tudi ne smejo biti žrtve zlorab in trpinčenja.

Dolžnost starejših je, da pravočasno imenujejo skrbnika, ki jih bo zastopal, ko sami ne bodo več zmogli. Prav tako so dolžni pripraviti vnaprejšnja navodila glede izbire zdravljenja, glede ravnanja s premoženjem. V primeru da teh navodil ni, mora za izvajanje poskrbeti skrbnik starejšega človeka.

Pravice, ki jih vsebuje Listina, so splošno znane pravice, ki jih večinoma poznamo, vendar jih moramo za starejše še bolj poudarjati. Starejši so pogosto prepuščeni sami sebi in zato še bolj potrebujejo pomoč srednje in mlajše generacije. Vsekakor pa ne gre pozabiti tudi na dolžnosti, ki morajo biti prav tako opredeljene in se jih je potrebno držati.

Klemen Jerinc

Philipp-Metzen Elisabeth H. (2008). Die Enkelgeneration im ambulanten Pflegesetting bei Demenz. Ergebnisse einer lebensweltorientierten Studie. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften. 424 str.

DRUŽINSKA OSKRBA STARIH DEMENTNIH LJUDI

Izboljšanje podpore in skrbi za dementne ljudi tako v družini kot tudi zunaj nje je ena od najpomembnejših družbenih tem prihodnosti. Dokaj znano je, da v današnjih razmerah in z današnjo institucionalno podporo ni mogoče zadovoljiti specifičnih potreb ljudi z demenco. V preteklih letih je bilo opravljenih veliko raziskav, v katere so bili vključeni družinski člani dementnih. S pojmom *družinski člani* so mišljeni zakonski partnerji, pa tudi otroci, svaki in svakinje.

V ambulantni pomoči igrajo pomembno vlogo. Avtorica knjige Elisabeth Philipp-Metzen pa se je osredotočila na še eno skupino sorodnikov, na vnuke in vnukinje, ki so lahko zelo pomembni tako zaradi relativne oddaljenosti kot tudi zaradi relativne bližine osebi, ki potrebuje pomoč. Na osnovi študija praktičnih primerov je nastala zanimiva zgodba, ki je bila leta 2008 predložena kot doktorska disertacija na univerzi v Kasslu. Avtorica je po poklicu socialna pedagoginja in socialna gerontologinja. Več let se posveča dementnim ljudem, njeno delo pa je tudi osnova njenega študijskega poglobljanja. Ugotovila je, da je neupoštevanje vnukov kot sorodnikov predstavljalo v raziskavah praznino. Zdelo se je, da so vnuki že tako oddaljeni, da ne morejo več veljati za sorodnike osebam, ki potrebujejo specifično pomoč, toliko manj, ker gre za ambulantno pomoč.

Knjiga je predvsem odraz njenega raziskovalnega interesa, ki je na eni strani posvečen dementnosti, na drugi strani pa čim bolj družinski oskrbi starih dementnih ljudi. Prvi del knjige posveča predstavitvi stanja tega vprašanja, in sicer predvsem pod vidikom udeležbe družine pri oskrbi dementne osebe (enega ali obeh starih staršev). Najprej je predstavila simptomatiko bolezni kot tudi epidemiologijo dementnosti, da je lahko ocenila obremenitev družine oziroma da je lahko spregovorila o tem, kako to obremenitev preprečiti. Ugotovila je, da je družina »pomemben družbeni vir pri razumevanju potreb v starosti« (str. 78) oziroma da na merjenje kazalcev obremenjenosti zunaj družine velikokrat vpliva nepoznavanje osebnih razmer v družini. Avtorica pristopa k temu vprašanju z vidika celotne družine oziroma z vidika transgeneracijskega dogajanja, tako da najde nov izraz *familiarne generacije*. Ta neologizem odslkava družbeno sliko generacij in učinkovanje medgeneracijskih odnosov. V bistvu gre za posebno varianto medgeneracijskega dialoga. V tem delu knjige prikaže tudi stanje podobnih raziskav